European Commission against Racism and Intolerance
ECRI
Commission européenne contre le racisme et l'intolérance

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

CRI(2017)1
Version catalan
Catalan version

ECRI INFORME SOBRE ANDORRA

(quint cicle de control)

Adoptat el 6 de desembre 2016

Publicat el 28 de febrer 2017

ECRI Secretariat
Directorate General II - Democracy
Council of Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0) 3 90 21 46 62
E-mail: ecri@coe.int

www.coe.int/ecri

ECRI INFORME SOBRE ANDORRA
(quint cicle de control)

Adoptat el 6 de desembre 2016

Publicat el 28 de febrer 2017

ÍNDEX

INTRODUCCIO **7**

RESUM **9**

CONCLUSIONS I RECOMANACIONS **11**

I. TEMES COMUNS **11**

1. LEGISLACIÓ CONTRA EL RACISME I LA DISCRIMINACIÓ RACIAL 11
- EXISTÈNCIA DE DISPOSICIONS LEGISLATIVES EN L'ÀMBIT CIVIL, PENAL I ADMINISTRATIU SEGONS LA RECOMANACIÓ DE POLÍTICA GENERAL (RPG) NÚM. 7 11
- DRET PENAL 11
- DRET CIVIL I ADMINISTRATIU 12
- ORGANISMES NACIONALS ESPECIALITZATS 13

2. APOLOGIA DE L'ODI 14
- ESTAT DE L'OPINIÓ I DISCURS PÚBLIC 14
- RESPOSTA DE LES AUTORITATS 14

3. VIOLÈNCIA RACISTA I HOMO/TRÀNSFOBA 16
- POLÍTIQUES D'INTEGRACIÓ 17

II. TEMES ESPECÍFICS A ANDORRA **19**

1. RECOMANACIONS DEL QUART CICLE OBJECTE DE SEGUIMENT INTERMEDI 19
- REPARTIMENT DE LA CÀRREGA DE LA PROVA 19
- FORMACIÓ PER A JUTGES, FISCALS I ADVOCATS 20
- TASCA DE LA COMISSIÓ NACIONAL PER A LA IGUALTAT 20

2. EFECTIVITAT DE LES AUTORITATS INDEPENDENTS ENCARREGADES DE LA LLUITA CONTRA EL RACISME I LA DISCRIMINACIÓ RACIAL. 20

3. POLÍTIQUES PER COMBATRE LA DISCRIMINACIÓ I LA INTOLERÀNCIA PEL QUE FA LA COMUNITAT LGBT 21
- DADES 21
- POLÍTIQUES I LEGISLACIÓ 21

RECOMANACIONS OBJECTE DE SEGUIMENT INTERMEDI **23**

LLISTA DE RECOMANACIONS **25**

BIBLIOGRAFIA **27**

INTRODUCCIÓ

La Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància (ECRI) va ser creada pel Consell d'Europa. És un òrgan independent de control dels drets humans especialitzat en qüestions relacionades amb el racisme i la intolerància. Està formada per membres independents i imparcials que són nomenats per la seva autoritat moral i experiència reconeguda en el tractament del racisme, la xenofòbia, l'antisemitisme i la intolerància.

En el marc de les tasques previstes pels seus estatuts, l'ECRI efectua un treball de control, país per país, de la situació a cadascun dels Estats membres del Consell d'Europa pel que fa al racisme i la intolerància, i emet suggeriments i propostes per abordar els problemes identificats.

Els controls país per país de l'ECRI s'apliquen a tots els Estats membres del Consell d'Europa sense distincions. El treball es duu a terme en cicles de cinc anys, a raó de nou o deu països l'any. Els informes de la primera ronda es van acabar al final de l'any 1998; els de la segona van enllestir-se al final de l'any 2002, els de la tercera, al final del 2007, i els de la quarta a principis del 2014. El treball per als informes de la quinta ronda van començar el novembre del 2012.

Els mètodes de treball per a l'elaboració dels informes inclouen l'anàlisi de documentació, una visita de contacte al país concernit i, seguidament, converses confidencials amb les autoritats nacionals.

Els informes de l'ECRI no són el resultat d'investigacions o proves testimonials. Són anàlisis que es basen en una gran quantitat d'informació recollida d'una àmplia varietat de fonts. Els estudis documentals es basen en un nombre important de fonts escrites nacionals i internacionals. La visita in situ permet d'entrevistar-se amb els cercles directament concernits (governamentals i no governamentals) amb vista a reunir informació detallada. El procés de converses confidencials amb les autoritats nacionals permet que aquestes aportin, si ho consideren necessari, comentaris al projecte d'informe, per tal de corregir-hi els possibles errors factuals que pugui contenir. Al final d'aquest diàleg, les autoritats nacionals poden demanar, si ho desitgen, que els seus punts de vista figurin com a annex a l'informe final de l'ECRI.

Els informes país per país de la quinta ronda se centren en quatre temes comuns a tots els estats membres: (1) qüestions legislatives, (2) apologia de l'odi, (3) violència, i 4) polítiques d'integració, i també en diferents temes específics a cadascun d'ells. Les recomanacions del quart cicle de control objecte de seguiment intermedi que no s'han aplicat o que s'han aplicat parcialment durant el quart cicle de control són també l'objecte d'un seguiment.

En el marc del quint cicle de control, es demana, un cop més, que s'apliquin de manera prioritària dues recomanacions específiques, escollides entre les que figuren en l'informe. L'ECRI iniciarà un procés intermedi de seguiment per a aquestes recomanacions en un termini no superior a dos anys després de la publicació del present informe.

Aquest informe ha estat redactat per l'ECRI sota la seva única i plena responsabilitat. Reflecteix la situació fins al 30 de juny del 2016 i qualsevol canvi posterior a aquesta data no està contemplat per aquesta anàlisi ni s'ha tingut en compte en les conclusions i les propostes que planteja l'ECRI.

RESUM

D'ençà de l'adopció del quart informe de l'ECRI sobre Andorra, el 21 de març del 2012, hi ha hagut avenços en alguns dels àmbits tractats en l'esmentat informe.

Les autoritats andorranes han dut a terme una àmplia revisió del Codi Penal adaptant-lo plenament a les recomanacions fetes per l'ECRI en la seva Recomanació de Política General (RPG)núm. 7. S'està preparant un projecte de llei per introduir disposicions legislatives generals sobre la igualtat de gènere i l'antidiscriminació.

En termes de prevenció i de lluita contra el racisme i els prejudicis i estereotips homòfobs i trànsfobs, Andorra ha desenvolupat, en els seus tres sistemes educatius, un programa educatiu inclusiu especialment avançat.

Per tal d'incrementar la conscienciació de jutges, fiscals, advocats i funcionaris sobre els temes relacionats amb el racisme i la intolerància, s'han dut a terme diversos cursos de formació sobre els drets humans i els esforços per abordar la discriminació, i s'han pres mesures per reforçar la informació i l'assistència per al públic en general.

L'ECRI es felicita d'aquesta evolució positiva a Andorra. Amb tot, i malgrat els progressos realitzats, algunes qüestions encara susciten preocupació.

No s'ha establert cap organisme amb competències especialitzades per combatre el racisme, la discriminació racial, la xenofòbia, l'antisemitisme i la intolerància a escala nacional. Les competències del Raonador del ciutadà encara són limitades. No pot tractar la discriminació en el sector privat i no disposa de facultats explícites per tractar accions relacionades amb la discriminació racial, homòfoba o trànsfoba.

Encara no s'ha introduït en la legislació la norma quant al principi del repartiment de càrrega de la prova per a les denúncies de discriminació per motius de raça, color, origen ètnic, nacionalitat, religió o llengua, presentades per davant dels tribunals civils o administratius, tot i que aquest principi és una norma jurídica que ja s'aplica de manera positiva per part dels tribunals andorrans.

La recollida de dades sobre l'aplicació de les disposicions de la legislació penal contra els delictes racistes és incompleta i insuficient per oferir una imatge global de la situació.

No s'ha fet cap progrés per alleugerir els requisits per a l'obtenció de la nacionalitat andorrana o en relació a la possibilitat de conservar doble nacionalitat.

Malgrat algunes iniciatives legislatives, les polítiques d'integració no s'han desenvolupat suficientment.

En aquest informe, l'ECRI insta a les autoritats andorranes a prendre mesures addicionals en algunes àrees; fa un seguit de recomanacions, incloses les següents:

L'ECRI reitera fermament la seva recomanació d'assegurar la existència d'un òrgan amb competències especialitzades per combatre el racisme, la discriminació racial, la xenofòbia, l'antisemitisme i la intolerància a escala nacional en els sectors públic i privat, en la línia de les seves Recomanacions de Política General, RPGs núm. 2 i núm. 7, sobre òrgans especialitzats i sobre legislació nacional per combatre el racisme i la discriminació racial.*

L'ECRI recomana fermament a les autoritats que finalitzin el projecte de llei que ha d'incloure legislació específica i global, tant en l'àmbit civil com administratiu, contra la discriminació directa i indirecta, prenent en consideració la seva Recomanació de Política General núm. 7, i que adoptin la llei tant aviat com sigui possible.

L'ECRI recomana fermament que les autoritats introdueixin en la llei el principi del repartiment de la càrrega de la prova per a les denúncies de discriminació per motius

de “raça”, color, origen ètnic, nacionalitat, religió, llengua, identitat de gènere i orientació sexual presentades per davant dels tribunals civils o administratius.*

Les autoritats haurien de reforçar la recollida de dades pel que fa als delictes d’odi homòfobs, tràns fòbs i racistes; aquestes dades haurien d’incloure les circumstàncies agreujants per tal de facilitar la identificació del mòbil discriminatori o racial en l’origen del delicte.

S’hauria d’establir un òrgan independent amb responsabilitat per rebre les denúncies contra tot tipus de mitjans de comunicació, i per fer el seguiment dels mitjans de comunicació per tal d’identificar qualsevol mena d’apologia racista o discriminatòria.

S’hauria d’esmenar la legislació nacional per tal de reduir de manera significativa el període de residencia que es requereix per obtenir la nacionalitat andorrana a 10 anys, tal qual es defineix en l’article 6 del Conveni europeu sobre la nacionalitat.

L’ECRI recomana que les autoritats recopilin dades sobre les persones LGBT a Andorra i duguin a terme enquestes sobre qualsevol possible discriminació i intolerància que pugui patir aquest col·lectiu.

*Com a molt tard dos anys després de la publicació d’aquest informe l’ECRI durà a terme un procés de seguiment intermedi per aquesta recomanació.

CONSTATACIONS I RECOMANACIONS

I. Temes comuns

1. Legislació contra el racisme i la discriminació racial[1]

- **Existència de disposicions legislatives en l'àmbit civil, penal i administratiu segons la Recomanació de Política General (RPG) núm. 7**

1. L'ECRI ha examinat en diverses ocasions les disposicions del dret civil, penal i administratiu des del punt de vista de la seva Recomanació de Política General (RPG) núm. 7 sobre legislació nacional per combatre el racisme i la discriminació racial. L'anàlisi que figura més avall se centra principalment en els nous progressos i en les llacunes que encara persisteixen.

- **Dret Penal**

2. En el seu quart informe l'ECRI va recomanar que les autoritats andorranes reforcessin la legislació penal existent relacionada amb el racisme i la intolerància i, en concret, que introduïssin en el Codi Penal una disposició que prohibís la incitació pública a la violència, l'odi i la discriminació.

3. L'ECRI constata amb satisfacció que el desembre del 2014[2] es va esmenar el Codi Penal i que ara inclou actes que prèviament no estaven penalitzats.[3] L'article 338 (discriminació) tipifica la incitació pública a la violència, l'odi o la discriminació contra una persona o un grup de persones, els insults públics i les difamacions i les amenaces, en la línia de la Recomanació de Política General núm. 7 §18 a, b, i c.

4. L'ECRI constata a més que l'article 338 ara conté una disposició que tipifica com a delicte penal expressar públicament una doctrina que reclami la superioritat de, o que menyspreï o denigri un grup de persones tal qual es recomana en l'apartat 18 d de la RPG núm. 7.

5. L'ECRI també constata amb satisfacció que el Codi Penal castiga la negació i l'apologia dels delictes contra la humanitat i formes similars d'agressió en la línia de les RPG núm. 7 i 8 e[4].

6. A més, la difusió pública o la distribució d'imatges o expressions, i també la seva producció o possessió (vegeu article 338 *bis*), que continguin material racista estan penalitzades, segons la RPG núm. 7 § 18 f.

7. L'ECRI observa que el Codi Penal no conté cap disposició específica[5]que tipifiqui com a delicte crear o dirigir un grup que promogui el racisme, donar suport a un grup d'aquestes característiques o participar en les seves activitats, tal com s'estipula en la RPG núm. 7 § 18 g. Tot i així, el nou redactat de l'article 338 del Codi Penal sobre "associacions il·lícites", complementat amb els articles 359 i 360 del mateix Codi, fa que es puguin castigar aquests delictes.

---

[1]De conformitat amb la Recomanació de Política General (RPG) núm. 7, "racisme" significa que el menyspreu envers una persona o un grup de persones, o la noció de superioritat d'una persona o d'un grup de persones es justifica per raó de la "raça", el color, la llengua, la religió, la nacionalitat o l'origen ètnic o nacional. A més, "discriminació racial" significa qualsevol tractament diferencial que es basa en aquest motius i que no té cap justificació raonable i objectiva.

[2]Llei núm. 40/2014 de 11 de desembre del 2014 que esmena la Llei núm. 9/2005 del Codi Penal, de 21 de febrer del 2005

[3]Vegeu el nou article 338 del Codi Penal.

[4]Vegeu els articles 465 bis, 465 ter, 475 bis i475 ter.

[5]L'ECRI fa referència als termes de l'apartat 3de l'exposició de motius de la RPG núm. 7 i destaca que el Dret Penal té un aspecte simbòlic que fa augmentar la conscienciació de la societat pel que fa a la gravetat del racisme i la discriminació racial i té un fort efecte dissuasiu.

8. Pel que fa a la motivació, l'ECRI constata que els delictes suara esmentats es poden castigar si es cometen "amb un mòbil discriminatori". Els mòbils específics establerts en la RPG núm. 7 (raça, color, llengua, religió, nacionalitat o origen nacional o ètnic) no es mencionen de manera explícita. Tot i així, les disposicions del Codi Penal relacionades amb les circumstàncies agreujants, tal qual s'estipulen en l'article 30.6, estableixen que constitueix un mòbil discriminatori "la presa en consideració, respecte d'una persona física, del naixement, de l'origen o de la seva pertinença nacional o ètnica, del color, del sexe, de la religió, de l'opinió filosòfica, política o sindical o qualsevol altra condició personal o social, com la seva discapacitat física o mental, el seu mode de vida, els seus costums, la seva llengua, la seva edat, o la seva identitat o orientació sexual."

9. L'ECRI constata que aquest article no fa una referència explícita a la "raça", un terme el manteniment del qual l'ECRI ha justificat en diverses ocasions malgrat el seu rebuig de teories basades en la existència de diferents "races"[6], per tal de prevenir que persones que són generalment percebudes de manera errònia com a pertanyents a una "*raça diferent*" es quedin sense protecció legal. Tot i així, les autoritats asseguren que els tribunals poden fer referència als criteris d'origen ètnic o nacional i color de la pell per tal de castigar aquest tipus de discriminació.

10. L'ECRI constata amb satisfacció que els mòbils establerts a l'article 30.6 s'apliquen a tots els delictes del Codi Penal, de conformitat amb la RPG núm. 7 § 21

11. L'ECRI felicita les autoritats andorranes per l'àmplia revisió legislativa feta al Codi Penal.

- **Dret civil i administratiu**

12. En el seu quart informe, l'ECRI reiterava a les autoritats andorranes la seva recomanació d'introduir legislació general que tingués per objectiu combatre la discriminació racial, directa i indirecta, en àmbits cabdals de la vida com ara l'habitatge, els serveis públics i privats, la salut i l'educació, prenent en consideració la seva Recomanació de Política General núm. 7.

13. L'ECRI pren nota que s'està preparant un projecte de llei sobre la igualtat de gènere inspirat en la Directiva 2000/43/CE que posa en pràctica el principi d'igualtat de tracte a les persones independentment del seu origen racial o ètnic i la Directiva 2000/78/CE que estableix un marc general per la igualtat de tracte en l'àmbit laboral i professional.

14. L'ECRI es felicita d'aquesta evolució. Tot i així crida l'atenció de les autoritats sobre el fet que les directives sobre esmentades no cobreixen plenament la protecció contra la discriminació: una de les directives fa una crida per la igualtat de tracte en tots els àmbits principals de la vida quotidiana (lloc de treball, formació, seguretat social, atenció sanitària, educació, accés a béns i serveis) però només quant a l'origen ètnic o racial, mentre que l'altra requereix igualtat de tracte per motius més amplis (religió o creença, discapacitat, edat, orientació sexual) però només ho fa en l'àmbit laboral. L'ECRI recorda que la prohibició de discriminació s'hauria d'aplicar en tots els àmbits de la vida i hauria de cobrir els motius de raça, color, llengua, religió, nacionalitat o origen ètnic o nacional de conformitat amb la seva Recomanació de Política General núm. 7.

15. L'única legislació rellevant que existeix actualment a Andorra pel que fa a la igualtat i la lluita contra la discriminació és l'article 6 de la Constitució[7] que proclama que totes les persones són iguals davant la llei i que ningú pot ésser discriminat per motius de naixement, raça, sexe, origen, religió, opinió o qualsevol altra condició personal o social. En virtut de la jerarquia de les normes,

---

[6]RPG núm. 7, apartat 1a.

[7]Constitució del Principat d'Andorra de 1993.

aquesta disposició constitucional s'aplica a tots els procediments civils i administratius.

16. L'ECRI considera que l'absència de legislació general antidiscriminació en tots els àmbits i que cobreixi tots els mòbils continua essent una mancança a Andorra. Constata que falten la majoria dels elements cabdals de la legislació nacional contra el racisme i la discriminació racial, establerta en la seva RPG núm. 7 §§ 4-17. Aquests apartats inclouen definicions clares i la prohibició de la discriminació directa i indirecta; el manteniment o l'adopció de mesures especials designades per prevenir o compensar el desavantatge que pateixen les persones per motiu de la seva raça, color, llengua, religió, nacionalitat o origen nacional o ètnic; el repartiment de la càrrega de la prova en casos de discriminació; i sancions efectives, proporcionades i dissuasives en casos de discriminació.

17. L'ECRI recomana fermament que les autoritats andorranes finalitzin el projecte de llei que preveu la legislació específica y general en els àmbits civils i administratius contra la discriminació directa i indirecta, prenent en consideració la seva RPG núm. 7 sobre la legislació nacional per combatre el racisme i la discriminació racial, i adoptin la llei tant aviat com sigui possible.

- **Organismes nacionals especialitzats[8]**

18. En el seu quart informe, l'ECRI recomanava fermament que les autoritats andorranes garantissin la existència d'un òrgan amb facultats especialitzades per combatre el racisme, la discriminació racial, la xenofòbia, l'antisemitisme i la intolerància a escala nacional en la línia de les seves RPG núm. 2 i núm. 7. Aquest òrgan hauria, entre altres, de fer el seguiment del contingut i de l'efecte de la legislació en temes relacionats amb la discriminació racial, assessorar tant a les autoritats legislatives com executives sobre aquests temes, i recórrer als tribunals cas que fos necessari.

19. L'ECRI lamenta que aquesta recomanació no s'hagi posat en pràctica. El Raonador del Ciutadà segueix essent l'única autoritat rellevant independent d'Andorra.[9]

20. De conformitat amb la Llei que crea l'Oficina del Raonador del Ciutadà,[10]el Raonador del Ciutadà és nomenat per votació pel Consell General per: defensar i vetllar pel compliment i l'aplicació dels drets i les llibertats recollits en la Constitució; garantir que es respecten els principis constitucionals i assegurar que els departaments governamentals serveixen l'interès públic; escoltar queixes contra el sector públic; i assessorar el parlament sobre esmenes.

21. Tot i així, és un Ombudsman típic amb competència només en el sector públic però no en el sector privat i no té un mandat específic per combatre el racisme, la xenofòbia, l'antisemitisme i la intolerància. L'ECRI manté la seva opinió sobre la necessitat d'un organisme d'aquestes característiques a Andorra i que hauria de tenir les competències següents: assistència a les víctimes, facultats d'investigació, el dret d'iniciar i participar en procediments judicials, seguiment de la legislació i assessorament a les autoritats legislatives i executives i foment de la conscienciació.

---

[8]Autoritats independents expressament encarregades de la lluita contra el racisme, la xenofòbia, l'antisemitisme, la intolerància i la discriminació per motius, com ara, l'origen ètnic, el color, la ciutadania, la religió i la llengua (discriminació racial) a escala nacional.

[9]Les autoritats andorranes volen aclarir que actualment estan treballant en un projecte de llei per esmenar la llei del "Raonador del Ciutadà", que hauria de fer possible ampliar les seves competències seguint la recomanació del l'ECRI. Aquest projecte de llei hauria de ser tramès al Consell General a finals del 2016 o principis del 2017.

[10]Llei del 4 de juny del 1998, modificada per la Llei núm. 79/2010, 25 d'octubre del 2010.

22. L'ECRI reitera fermament la seva recomanació de garantir l'existència d'un òrgan que disposi de competències especialitzades per combatre el racisme, la discriminació racial, la xenofòbia, l'antisemitisme i la intolerància a escala nacional, en els sectors públic i privat, tal com proposen les seves RPG núm. 2 i núm. 7 sobre òrgans especialitzats i sobre legislació nacional per combatre el racisme i la discriminació racial.

2. Apologia de l'odi[11]

23. Per a l'ECRI, l'apologia de l'odi és la defensa, la promoció o la incitació, sigui quina en sigui la forma, de la denigració, l'odi o la infamació d'una persona o d'un grup de persones, i també l'assetjament, l'insult, els estereotips negatius, l'estigmatització o l'amenaça respecte a aquesta persona o grup de persones, i la justificació d'aquests tipus d'expressió, per motiu de, entre altres, la raça, el color, l'origen nacional o ètnic, la llengua, la religió o creença, la identitat de gènere i l'orientació sexual[12]

- Estat de l'opinió i discurs públic

24. Des de l'any 2009, el Departament de Policia del Ministeri d'Afers Socials, Justícia i Interior no ha enregistrat cap denúncia o atestat per delictes d'odi, inclosa l'apologia de l'odi. Aquesta situació excepcional a Andorra ha estat confirmada per les ONGs i pels representants de les diverses confessions religioses amb les quals s'ha reunit la delegació de l'ECRI.

- Resposta de les autoritats

25. L'ECRI considera l'apologia de l'odi com un fet especialment preocupant, no només perquè sovint és el primer pas en el procés cap a la violència sinó també perquè té efectes perniciosos emocionalment i psicològicament en totes aquelles persones que en són l'objectiu. Una resposta apropiada a l'apologia de l'odi inclou canals per aplicar la llei (sancions en l'àmbit del dret penal, civil i administratiu) però també altres mecanismes per tal de contrarestar els seus efectes perjudicials, com ara la prevenció, l'autoregulació i el discurs oposat.

26. Pel que fa a la resposta del dret penal, l'ECRI constata alguns avenços positius en l'àmbit legislatiu. La incitació a la violència, a l'odi o a la discriminació (apologia de l'odi) ara es castiga sota l'article 338 del Codi Penal. Tal com s'ha constatat més amunt, no s'han enregistrat casos per part de la policia i no hi ha hagut cap cas jutjat o sentenciat en base a aquesta disposició. Ara com ara, encara és massa aviat per extreure'n cap mena de conclusió.

27. En el seu quart informe, l'ECRI també havia recomanat que les autoritats andorranes oferissin formació inicial i continuada als jutges, fiscals i advocats sobre qüestions relacionades amb el racisme i la discriminació racial, i sobre les disposicions existents en el dret penal sobre el racisme i la intolerància. Aquesta recomanació és, si més no, més rellevant com a conseqüència de les esmenes al Codi Penal esmentades més amunt. L'ECRI també havia recomanat que les autoritats duguessin a terme una campanya de conscienciació adreçada específicament al públic en general sobre les disposicions legals relatives al racisme i a la intolerància.

28. L'ECRI constata amb satisfacció que, a més de la formació per a jutges i fiscals sobre drets fonamentals, la Comissió del Servei Judicial i el Col·legi d'Advocats han organitzat una conferència, el 8 d'octubre de 2015, sobre "delictes d'incitació a l'odi i a la discriminació en l'àmbit Europeu i supraeuropeu" adreçada a jutges, fiscals, registradors i advocats. A més, el pla de formació continuada per a l'any

---

[11] Aquesta secció tracta sobre el discurs racista, homòfob i transfòb. Per una definició de l'apologia de l'odi vegeu la Recomanació R (97) 20 del Comitè de Ministres sobre "apologia de l'odi", adoptada el 30 d'octubre de 1997 i adreçada als estats membres.

[12] Recomanació de Política General de l'ECRI núm. 15 sobre la lluita contra l'apologia de l'odi.

2016 inclou un curs per a jutges, fiscals i registradors sobre "els delictes d'incitació a l'odi i a la discriminació"

29. Pel que fa als mitjans de comunicació, en el seu quart informe, l'ECRI recomanava que les autoritats andorranes establissin un òrgan independent i diferent dels tribunals per tal de rebre les denúncies contra els mitjans de comunicació. L'ECRI lamenta que encara no hi hagi cap òrgan independent encarregat de rebre les denúncies contra els mitjans de comunicació.

30. L'objectiu (únic) del Consell Andorrà de l'Audiovisual (CAA), un òrgan consultor els membres del qual són designats pel Consell General, és garantir que les retransmissions de la ràdio i la televisió respectin els drets de les minories i no siguin discriminatoris. El paper del Consell no inclou rebre denúncies individuals relatives al contingut dels programes.

31. L'ECRI observa endemés que el CAA mai ha tractat el tema de la discriminació, tot i que pot publicar informes no vinculants sobre aquest tema.

32. Tal qual s'observà en el quart informe de l'ECRI, l'única organització independent a la qual els individus poden sotmetre les seves denúncies relatives als mitjans de comunicació privats és una ONG: l'Institut de Drets Humans. L'Institut actua com a "mediador" entre la part que creu que ha estat víctima d'un acte discriminatori i el suposat actor del mateix i, si considera que hi ha hagut discriminació, trasllada la informació al mitjà de comunicació en qüestió. Tot i així, l'ECRI no va poder obtenir cap mena d'estadística relativa a l'activitat d'aquest institut. Pel que fa als mitjans de comunicació públics, el Raonador és la institució competent a qui adreçar les denúncies.

33. L'ECRI reitera la seva recomanació d'establir un òrgan independent amb competències per rebre denúncies contra tots els tipus de mitjans de comunicació i per fer el seguiment dels mitjans per tal d'identificar qualsevol mena de discurs racista o discriminatori.

34. L'ECRI també va recomanar en el seu quart informe, que les autoritats fomentessin qualsevol mena d'iniciativa que tingués per objectiu oferir formació als periodistes en l'àmbit dels drets humans en general i en temes associats amb la lluita contra el racisme i la discriminació racial en particular. Constata que, mentre uns 15 periodistes van assistir a una conferència sobre delictes d'incitació d'odi i a la discriminació, no sembla que s'hagi realitzat cap altre esforç general per tal d'incrementar la conscienciació dels periodistes en matèria de drets humans.

35. Pel que fa la prevenció, l'ECRI constata amb satisfacció que les autoritats andorranes han aplicat un avançat programa educatiu d'inclusió que atorga una importància considerable als drets humans i als esforços per fer front als estereotips, l'apologia de l'odi i la discriminació, malgrat el fet que hi ha tres sistemes d'educació diferents[13].Les autoritats andorranes han posat en marxa un seguit de mesures que haurien d'ajudar a combatre el discurs racista i, de manera més general, totes les formes d'intolerància. Un exemple d'això és l'obligatorietat de l'assignatura "Educació per a la pau i els drets humans" en el pla d'estudis dels tres sistemes educatius,[14] que és un curs d'educació cívica a través del qual s'ensenya als alumnes valors, coneixements, pràctiques i comportaments amb l'objectiu educatiu de "fomentar la participació efectiva i constructiva en la vida social i laboral, exercint la seva llibertat tot essent plenament conscients dels drets dels altres, i rebutjar la violència" Quant als esforços per combatre els prejudicis racistes i els estereotips, s'ha de mencionar

[13]Vegeu també el Comunicat de premsa emès pel Comissionat de Drets Humans en acabar la seva visita a Andorra els dies 10 i 11 de maig del 2016.

[14]Aquests tres sistemes educatius (andorrà, espanyol i francès) ja han estat descrits en anteriors informes de l'ECRI.

el temari del sistema educatiu espanyol (ESO i batxillerat) sobre la prevenció de la violència de gènere, la violència terrorista i altres formes de violència, racisme o xenofòbia, que inclou un mòdul sobre els estereotips.

36. Les autoritats andorranes també han informat l'ECRI sobre el taller europeu intitulat "Competències d'una cultura de la democràcia"[15], realitzat al juliol del 2016 i adreçat al personal docent. L'objectiu d'aquesta activitat és facilitar l'ús del model teòric de competències del Consell d'Europa (valors, actituds, coneixements i comprensió) per tal que els infants i els joves puguin adoptar, a la pràctica, les actituds i els comportaments necessaris per a la democràcia i així puguin participar com a ciutadans en una societat democràtica.

37. L'ECRI recomana que les autoritats continuïn el seu(s) programa(es) educatiu(s) que ajuden a tractar totes les formes d'intolerància i a promoure una millor convivència tot garantint la seva coherència i uniformitat a través dels tres sistemes educatius.

3. Violència racista i homo/tràns foba

38. Les dades facilitades pel Ministeri d'Afers Socials, Justícia i Interior i la policia relatives als incidents notificats a la policia mostren que no s'ha comés cap mena de violència amb un mòbil racial. Això també és cert en el cas de la violència homòfoba i tràns foba. Malgrat això, durant la visita de contacte, la societat civil va portar a l'atenció de la delegació de l'ECRI un cas recent de suposada violència antisemítica, amb cops i lesions greus.

39. Malgrat aquestes xifres, no es pot descartar que les víctimes no denunciïn tots els casos o que hi hagi una manca de classificació apropiada per part de la policia i els tribunals. En concret, l'ECRI destaca el fet que, en els casos on el mòbil racista és evident (en forma d'agressió verbal o d'una altra mena), és important que les autoritats competents (policia, fiscals, jutges) ho reconeguin, ho enregistrin i ho contemplin com un fet rellevant.

40. En el seu quart informe, l'ECRI va recomanar fermament que les autoritats andorranes reforcessin la recol·lecció de dades sobre l'aplicació de les disposicions de dret penal que castiguen els delictes racistes per tal que la seva eficàcia pogués ser avaluada i que es donés mandat a una institució per centralitzar la recopilació d'aquestes dades i garantir la seva classificació en funció de les categories següents: nombre d'investigacions obertes; casos remesos a la Batllia; investigacions tancades en la fase d'instrucció i les sentencies judicials, per any referenciat.

41. Sembla ser que aquesta recomanació no ha estat posada en pràctica i l'ECRI considera que les dades recollides no són prou precises. L'ECRI destaca que les estadístiques de no compliment de les disposicions de dret penal que castiguen els delictes racistes, desglossades pel nombre d'investigacions obertes, el nombre de casos desestimats en fase d'instrucció i el nombre de casos portats per davant dels tribunals, són una eina útil a l'hora d'avaluar la eficàcia i el compliment de les esmentades disposicions.

42. A més, l'ECRI destaca que les autoritats andorranes, més concretament el Departament d'Estadística del Ministeri de Finances, s'havien compromès a dur a terme una enquesta sobre seguretat pública i victimització. L'enquesta s'hagués hagut de dur a terme el 2013 o el 2014, però, de fet, no es va realitzar mai. Tot i així, les autoritats van desitjar clarificar que el Departament d'Estadística està en procés de preparació de la proposició de llei sobre el Pla d'Estadístiques 2017-2020 que preveu la inclusió de l'enquesta sobre victimització. La llei hauria, segons diuen les autoritats, d'establir estadístiques

[15] Del programa Pestalozzi.

oficials sobre seguretat (delictes i detencions), violència de gènere i activitats judicials que inclouen informació relacionada amb el racisme i la intolerància.

43. Un cop més, l'ECRI recomana fermament que les autoritats andorranes reforcin la recol·lecció de dades relacionades amb els delictes racistes i els d'odi relacionats amb l'homofòbia i la transfòbia. Aquestes dades haurien d'incloure les circumstancies agreujants per tal de facilitar la identificació del mòbil racial o discriminatori subjacent al delicte.

44. A l'ECRI li complau constatar que Andorra disposa de diversos "centres d'informació": oficines d'Ocupació i d'Afers Socials, el Col·legi d'Advocats d'Andorra (que ofereix un servei, permanent i gratuït, d'assistència, consulta i assessorament), i també els diferents departaments administratius del Govern. Les autoritats andorranes també han aprovat el Reglament regulador del Servei d'Atenció i Mediació prop de l'Administració de Justícia[16]. Aquest servei públic local està operatiu i malda per oferir assistència personalitzada a les víctimes i al públic en general, i per informar-los dels seus drets i dels diversos recursos disponibles.

– **Polítiques d'integració**

45. La població d'Andorra (71.732 persones) està constituïda gairebé pel mateix nombre de no andorrans (49%) que d'andorrans (51%). Els grups de no andorrans més majoritaris són: els espanyols (17.512), els portuguesos (9.261), els francesos (2.834), els britànics (700) i els colombians (120).[17]L'ECRI destaca, per tant, que el 49% de la població no disposa de drets polítics, com ara, el dret de vot.

46. Les polítiques d'integració d'Andorra es basen en dues accions clau: la recent creació d'un nou departament ministerial sobre polítiques d'igualtat i l'organització de cursos per aprendre el català.

47. El departament ministerial de polítiques d'igualtat fou creat el setembre del 2015[18] i esdevingué operatiu a principis de gener del 2016. És el responsable de desenvolupar i promoure accions i programes transversals per a no andorrans. En concret, aquest departament és l'encarregat d'establir programes que garanteixin l'adquisició del coneixement, la promoció i la protecció dels drets de totes les persones que resideixen a Andorra, independentment de la seva nacionalitat o religió, i de combatre la discriminació contra els no andorrans.

48. L'ECRI destaca amb satisfacció la creació d'aquest nou departament ministerial específicament responsable de les polítiques d'integració. Tot i així, ara com ara encara és massa aviat per tal que l'ECRI comenti sobre l'eficiència d'aquest organisme.

49. Pel que fa a l'aprenentatge de la llengua catalana, els no andorrans poden assistir a classes gratuïtes fora dels seu lloc de treball i durant les hores de feina, un sistema que sembla funcionar bé. El Ministeri de Cultura, Joventut i Esports ha fe la proposta d'organitzar cursos a les empreses durant l'horari laboral dels empleats, però els empresaris han mostrat poc interès al respecte. A més, hi ha cinc centres d'autoaprenentatge amb accés gratuït tant pel que fa a l'ús de les instal·lacions com del material disponible. Finalment, el Ministeri de Cultura, Joventut i Esports ha establert un programa per mitjà del qual les persones que tenen com a primer idioma el català ajuden als no catalanoparlants en l'aprenentatge de la llengua.

---

[16]Decret del 17 de desembre del 2014.

[17]Dades governamentals.

[18]Decret d'estructuració del Ministeri de Salut, Afers Socials i Ocupació publicat al BOPA del 30 de setembre del 2015.

50. L'ECRI es felicita dels esforços fets per part de les autoritats andorranes per facilitar l'aprenentatge de la llengua catalana, que és un factor que contribueix a la inclusió i integració social.

51. L'ECRI considera que, tot i que l'accés a la nacionalitat no és, estrictament parlant, un prerequisit absolut per a la integració, molt sovint es contempla com el darrer pas en un procés exitós d'integració i hauria de ser possible amb unes condicions raonables. En el seu quart informe, l'ECRI recomanava que les autoritats andorranes esmenessin la Llei de nacionalitat reduint el període de residencia necessari per tal d'obtenir la nacionalitat andorrana a 15 anys, amb vista a reduir-lo a deu anys en un futur pròxim. Les autoritats andorranes tot i que consideren que la regulació d'accés a la nacionalitat tendeix vers una reducció gradual del període mínim de residencia requerit per a la naturalització, opinen que la reducció de 20 a 10 anys aniria massa lluny. El Govern preferiria una reducció més moderada que establiria un període de residencia de 15 anys. A més les autoritats estan a favor de la idea de permetre l'acumulació dels anys de residencia en períodes intermitents, amb algunes condicions. L'ECRI constata amb satisfacció que actualment es possible obtenir la nacionalitat després de tres anys de matrimoni amb un ciutadà/ana andorrà/ana i, pels menors d'edat, després de 10 anys d'educació escolar.

52. Tot i així les autoritats han deixat ben clar que el debat no es podia centrar únicament en criteris estrictament quantitatius, com ara el nombre d'anys de residència necessaris per adquirir la nacionalitat a través de la naturalització, i que s'hauria de dur a terme una anàlisi qualitativa centrada en criteris d'assimilació o socioculturals (llengua, coneixement del país, etc.). Segons l'opinió del Govern, la normativa sobre nacionalitat requereix una reforma global amb l'objectiu d'actualitzar la majoria de les disposicions de la legislació en vigor.

53. L'ECRI anima les autoritats a reobrir el debat i reitera la seva recomanació que la Llei de nacionalitat sigui esmenada per a reduir el període de residència necessari per obtenir la nacionalitat andorrana a 10 anys, tal qual defineix l'article 6 del Conveni europeu sobre la nacionalitat.[19]

54. L'ECRI també recomanava en el seu quart informe que les autoritats andorranes consideressin vies per incloure una disposició en la legislació nacional que contemplés la possibilitat de disposar de doble nacionalitat. Amb la legislació actual, un estranger ha de renunciar a la seva nacionalitat d'origen per tal d'obtenir la nacionalitat andorrana.

55. Les autoritats andorranes han estat molt reservades sobre la possibilitat de prendre accions positives quant a la possibilitat de permetre la doble nacionalitat, ja que creuen que l'acceptació de la doble nacionalitat (que a més requeriria una reforma constitucional) crearia dues comunitats diferents de ciutadans andorrans –aquells que només tindrien una nacionalitat i els que en tindrien més d'una-, cosa que, segons creuen les autoritats, tindria repercussions innegables en la identitat i la sobirania.

56. L'ECRI un cop més recomana que les autoritats andorranes considerin vies per incloure disposicions en la legislació nacional que permetin la possibilitat de tenir doble nacionalitat.

57. En els dos informes anteriors, l'ECRI recomanava que les autoritats andorranes duguessin a terme campanyes de conscienciació i iniciessin un diàleg públic sobre la possibilitat d'adquirir la nacionalitat.

58. L'ECRI observa que un nombre significatiu d'estrangers residents a Andorra (una mica més de 14.000) compleixen els requisits legals per sol·licitar la nacionalitat andorrana però que no han fet cap pas per fer-ho.

---

[19]Consell d'Europa; ETS 166 – Conveni europeu sobre la nacionalitat, 6.XI.1997.

59. L'ECRI dóna la benvinguda a la iniciativa presa per les autoritats d'enviar una carta personalitzada a tots els estrangers que podrien sol·licitar la nacionalitat per tal d'informar-los que poden adquirir la nacionalitat andorrana.

60. A més, diverses lleis han eliminat un seguit de restriccions que afectaven a grups vulnerables. El maig del 2014 va entrar en vigor una llei que permet que residents irregulars tinguin accés, en determinades condicions, a algunes prestacions socials, com ara ajuda financera ocasional. Aquesta llei també disposa que es puguin introduir mesures positives per tal d'assolir la igualtat efectiva i la integració social. La llei d'ajuts a l'estudi garanteix l'accés a l'educació per als infants que viuen al Principat i va entrar en vigor el setembre del 2014.

61. A més a més d'aquestes mesures legislatives, el fet d'oferir cursos de formació sobre la llengua i la cultura d'Andorra s'ha ampliat, en concret amb l'organització de formació descentralitzada arreu del país per tal de facilitar la integració dels nous vinguts. Aquesta disposició es complementa amb cursos bàsics d'història i de geografia.

62. Per últim, el Ministeri de Cultura ofereix suport financer a les associacions culturals que representen 15 nacionalitats diferents. Cada any s'organitzen més de 50 esdeveniments culturals que representen a cultures diferents de l'andorrana.

63. L'ECRI es complau d'aquestes mesures que contempla com un progrés tangible.

II. Temes específics a Andorra

1. Recomanacions del quart cicle objecte de seguiment intermedi

- Repartiment de la càrrega de la prova

64. En la seva primera recomanació objecte de seguiment intermedi, l'ECRI recomanava que les autoritats andorranes introduïssin i apliquessin el principi del repartiment de la càrrega de la prova per a les denúncies de discriminació per motius de raça, color, origen ètnic, nacionalitat, religió o llengua presentades per davant dels tribunals civils o administratius. En les seves conclusions adoptades el 19 de març del 2015, l'ECRI va constatar que aquesta recomanació no s'havia posat en pràctica.

65. L'ECRI destaca que la seva recomanació està relacionada amb principis que estan àmpliament reconeguts com a normes jurídiques. Aquests principis han estat consagrats en diverses directives de la Unió Europea[20] i també formen part de la Recomanació de Política General núm. 7 de l'ECRI. Tal com diu l'exposició de motius d'aquesta RPG, sovint és difícil recollir proves en els casos de discriminació i és per això que l'apartat 11 de la RPG recomana que es reparteixi la càrrega de la prova. Com sigui que Andorra no és un estat membre de la Unió Europea, l'ECRI considera que aquest fet fa que sigui encara més important garantir que la seva legislació segueix la RPG de l'ECRI.

66. Tal com es constata més amunt, a Andorra, avui per avui, encara no existeix cap llei general antidiscriminació, tot i que s'està preparant un projecte de llei en aquest sentit. L'ECRI també constata que les autoritats andorranes han manifestat que, tot i que actualment no hi ha cap disposició legal sobre el repartiment de la càrrega de la prova, la jurisprudència indica que, a la pràctica, s'aplica aquest principi. Això inclou la Sentència 178/13 del Tribunal Superior de

[20] Directiva del Consell 97/80/CE del 15 de desembre del 1997 sobre la càrrega de la prova en casos de discriminació per raó de sexe, Directiva del Consell 2000/43/CE de 29 de juny del 2000 que aplica el principi d'igualtat de tracte entre persones independentment de l'origen ètnic o racial, i Directiva del Consell 2000/78/CE de 27 novembre del 2000 que estableix un marc general per a la igualtat de tracte en l'àmbit laboral i professional.

Justícia del 27 de maig del 2014.[21] Mentre que l'ECRI es felicita d'aquesta jurisprudència, segueix considerant que el principi del repartiment de la càrrega de la prova hauria d'estar clarament establert en la legislació i que això serviria per confirmar la pràctica judicial positiva.[22]

67. L'ECRI recomana fermament que les autoritats andorranes introdueixin a la legislació el principi del repartiment de la càrrega de la prova per a les denúncies de discriminació per motius de raça, color, origen ètnic, nacionalitat, religió, llengua, identitat de gènere i orientació sexual presentades per davant dels tribunals civils o administratius

- **Formació per a jutges, fiscals i advocats**

68. En la seva segona recomanació objecte de seguiment intermedi, l'ECRI recomanava a les autoritats andorranes que oferissin a jutges, fiscals i advocats formació inicial i continuada sobre qüestions relacionades amb el racisme, la discriminació racial, i també sobre la legislació penal en vigor sobre racisme i intolerància. En les seves conclusions adoptades el 19 de març del 2015, l'ECRI va constatar que aquesta recomanació no s'havia posat en pràctica.

69. Des de llavors, tal qual s'ha constatat més amunt, s'ha ofert formació per a jutges i fiscals i per als professionals del dret, cosa que hauria de contribuir a un millor coneixement i familiarització amb les disposicions en vigor per combatre el racisme i la discriminació.

- **Tasca de la Comissió Nacional per a la Igualtat**

70. En la seva tercera recomanació objecte de seguiment intermedi, l'ECRI recomanava fermament que s'aprofités la tasca de la Comissió Nacional per a la Igualtat per dissenyar i coordinar una política d'integració. Aquesta política hauria d'abordar, entre d'altres coses, els problemes amb els que s'enfronten els treballadors temporers, sensibilitzar l'opinió pública sobre la importància de les diverses comunitats presents a Andorra i mirar de millorar el nivell d'integració dels no andorrans. En les seves conclusions del 19 de març del 2015, l'ECRI va constatar que aquesta recomanació no s'havia posat en pràctica.

71. L'ECRI fou informat que la Comissió Nacional per a la Igualtat havia estat absorbida pel Consell Assessor sobre Salut i Benestar, però que el "Pla d'Actuació Nacional per a la Igualtat" que havia elaborat encara estava en vigor i que les seves recomanacions es prenien en compte en les decisions del Consell de Ministres.

72. L'ECRI constata que per tal d'ampliar l'elegibilitat de varies prestacions de seguretat social a persones que són membres de grups vulnerables, s'han reforçat les mesures preses el 2011 quan es van realitzar canvis en relació amb el pagament de les prestacions socials. El pressupost per prestacions socials econòmiques es va incrementar el 2012, i també es va incrementar el nombre de persones que reben aquestes prestacions i l'import mitjà de les mateixes.

2. Efectivitat de les autoritats independents encarregades de la lluita contra el racisme i la discriminació racial.

73. L'ECRI ha abordat el tema del fracàs de les autoritats a l'hora de crear un nou òrgan especialitzat o d'ampliar les competències del Raonador del Ciutadà per incloure el racisme i la discriminació racial en § 18 ff..

---

[21] També hi ha la sentència núm. 000005/2016 dictada el 14 de gener del 2016 per un Batlle en Tribunal Unipersonal.

[22] Les autoritats andorranes han indicat que el Govern i el Consell General estan en procés d'elaborar un Llibre Blanc sobre Igualtat que es presentarà el mes de marc del 2017. En base a aquest Llibre Blanc, el Govern començarà a redactar la Llei sobre Igualtat i No-Discriminació a la primavera del 2017. En el context d'aquest treball, es podria preveure una reflexió sobre la introducció del principi del repartiment de la càrrega de la prova en el sentit de la recomanació de l'ECRI.

74. Quant als recursos humans i financers del Raonador del Ciutadà, la seva oficina va informar l'ECRI que estan satisfets amb els recursos disponibles, tant humans com financers. Si s'amplien les competències d'aquesta institució s'haurien de tornar a avaluar les seves necessitats.

75. Finalment, durant les seves entrevistes amb la societat civil, l'ECRI va prendre nota que la institució del Raonador del Ciutadà encara era poc coneguda entre la societat andorrana.

76. L'ECRI anima l'Oficina del Raonador del Ciutadà a continuar els seus esforços de comunicació en diaris i altres publicacions o a través del servei de mediació del Ministeri d'Afers Socials, Justícia i Interior per tal d'incrementar el seu perfil entre el públic en general i les víctimes potencials.

3. Polítiques per combatre la discriminació i la intolerància pel que fa la comunitat LGBT[23]

- Dades

77. L'ECRI constata que les autoritats no han estat capaces d'oferir cap xifra sobre el nombre de persones LGBT a Andorra. Les ONGs amb les quals es va reunir la delegació de l'ECRI creuen que la comunitat de gais i lesbianes estaria constituïda per aproximadament un centenar de persones però la xifra és molt aproximada i no es pot considerar com fiable.

78. L'ECRI destaca que la Recomanació CM/Rec(2010) 5 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa sobre mesures per combatre la discriminació per motius d'orientació sexual o d'identitat de gènere estableix que les dades personals relatives a l'orientació sexual o la identitat de gènere d'una persona poden ser recollides si això és necessari per objectius específics, legals i legítims. Queda clar que sense aquesta informació és impossible establir la base per a la creació i aplicació de polítiques per combatre la intolerància i la discriminació que afecta a les persones del col·lectiu LGBT.

- Polítiques i legislació

79. L'apologia de l'odi per motius d'orientació sexual o d'identitat de gènere està tipificada en l'article 338 del Codi Penal conjuntament amb l'article 30.6 sobre les circumstancies agreujants. L'article 30.6 també implica que qualsevol delicte violent basat en l'orientació sexual o la identitat de gènere pot ésser castigat de manera més severa.

80. S'ha introduït tot un seguit de lleis amb l'objectiu de millorar el reconeixement de la diversitat sexual i la igualtat. Aquestes inclouen la Llei 34/2014 de 27 de novembre del 2014, qualificada de les unions civils i de modificació de la Llei ~~de~~ qualificada del matrimoni, de 30 de juny de 1995. Aquesta llei esmena la Llei del matrimoni i les lleis sobre l'adopció i el registre civil, i crea els mateixos efectes jurídics que pels matrimonis heterosexuals; permet a les parelles homosexuals adoptar infants en les mateixes condicions.[24]

81. L'ECRI constata amb satisfacció que les autoritats andorranes han aplicat, particularment a les escoles, mesures dissenyades per promoure el coneixement i el respecte envers el col·lectiu de persones LGBT.

82. Observa que hi ha informació (com ara circulars) disponible per alumnes i estudiants, i també protecció i suport, per facilitar-los que visquin de conformitat amb la seva orientació sexual o identitat de gènere.

---

[23]Per terminologia, vegeu les definicions establertes en el Comissari de Drets Humans del Consell d'Europa 2011.

[24]Vegeu Llei 34/2014 de 27 de novembre del 2014, qualificada de les unions civils i de modificació de la Llei qualificada del matrimoni, de 30 de juny de 1995

83. L'ECRI constata que està previst realitzar un curs, adreçat als professors dels tres sistemes educatius, sobre "com abordar l'homosexualitat i/o homo/transfòbia".

84. L'ECRI recomana que les autoritats recullin dades sobre les persones LGBT a Andorra i duguin a terme enquestes sobre qualsevol possible discriminació i actitud intolerant que pugui patir aquest col·lectiu.

RECOMANACIONS OBJECTE DE SEGUIMENT INTERMEDI

Les dos recomanacions específiques per a les quals l'ECRI sol·licita aplicació prioritària per part de les autoritats d'Andorra són les següents:

- L'ECRI reitera fermament la seva recomanació per garantir l'existència d'un òrgan amb competències especialitzades per combatre el racisme, la discriminació racial, la xenofòbia, l'antisemitisme i la intolerància a escala nacional en els sectors públic i privat de conformitat amb les seves RPG núm. 2 i núm. 7 sobre òrgans especialitzats i sobre legislació nacional per combatre el racisme i la intolerància.
- L'ECRI recomana fermament que les autoritats introdueixin en la legislació el principi de repartiment de la càrrega de la prova en les denúncies sobre discriminació per motius de "raça", color, origen ètnic, nacionalitat, religió, llengua, identitat de gènere i orientació sexual presentades per davant dels tribunals civils i administratius.

Com a molt tard dos anys després de la publicació d'aquest informe l'ECRI durà a terme un procés de seguiment intermedi per aquestes dues recomanacions.

LLISTA DE RECOMANACIONS

La posició de les recomanacions en el text de l'informe es mostra entre parèntesi.

1. (§ 17) L'ECRI recomana fermament que les autoritats andorranes finalitzin el projecte de llei que preveu legislació específica y general en els àmbits civils i administratius contra la discriminació directa i indirecta, prenent en consideració la seva RPG núm. 7 sobre la legislació nacional per combatre el racisme i la discriminació racial, i adoptin la llei tant aviat com sigui possible.
2. (§ 22) L'ECRI reitera fermament la seva recomanació de garantir l'existència d'un òrgan que disposi de competències especialitzades per combatre el racisme, la discriminació racial, la xenofòbia, l'antisemitisme i la intolerància a escala nacional, en els sectors públic i privat, tal com proposen les seves RPG núm. 2 i núm. 7 sobre òrgans especialitzats i sobre legislació nacional per combatre el racisme i la discriminació racial.
3. (§ 33) L'ECRI reitera la seva recomanació d'establir un òrgan independent amb competències per rebre denúncies contra tots els tipus de mitjans de comunicació i per fer el seguiment dels mitjans per tal d'identificar qualsevol mena de discurs racista o discriminatori.
4. (§ 37) L'ECRI recomana que les autoritats continuïn el seu(s) programa(es) educatiu(s) que ajuden a tractar totes les formes d'intolerància i a promoure una millor convivència tot garantint la seva coherència i uniformitat a través dels tres sistemes educatius.
5. (§ 43) Un cop més, l'ECRI recomana fermament que les autoritats andorranes reforcin la recol·lecció de dades relacionades amb els delictes racistes i els d'odi relacionats amb l'homofòbia i la transfòbia. Aquestes dades haurien d'incloure les circumstancies agreujants per tal de facilitar la identificació del mòbil racial o discriminatori subjacent al delicte.
6. (§ 53) L'ECRI anima les autoritats a reobrir el debat i reitera la seva recomanació que la Llei de nacionalitat sigui esmenada per a reduir el període de residència necessari per obtenir la nacionalitat andorrana a 10 anys, tal com defineix l'article 6 del Conveni europeu sobre la nacionalitat.[25]
7. (§ 56) L'ECRI un cop més recomana que les autoritats andorranes considerin vies per incloure disposicions en la legislació nacional que permetin la possibilitat de tenir doble nacionalitat.
8. (§ 67) L'ECRI recomana fermament que les autoritats andorranes introdueixin a la legislació el principi del repartiment de la càrrega de la prova per a les denúncies de discriminació per motius de raça, color, origen ètnic, nacionalitat, religió, llengua, identitat de gènere i orientació sexual presentades per davant dels tribunals civils o administratius
9. (§ 84) L'ECRI recomana que les autoritats recullin dades sobre les persones LGBT a Andorra i duguin a terme enquestes sobre qualsevol possible discriminació i actitud intolerant que pugui patir aquest col·lectiu.

[25]Consell d'Europa; ETS 166 – Conveni europeu sobre la nacionalitat, 6.XI.1997.

BIBLIOGRAFIA

Aquesta bibliografia inclou les principals publicacions utilitzades durant l'examen de la situació a Andorra. No hauria de ser considerada com una llista exhaustiva de les publicacions i les fonts d'informació a disposició de l'ECRI en el moment de preparar aquest informe.

European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)

1. ECRI (2015), Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of Andorra subject to interim follow-up, CRI(2015)21.
2. ECRI (2012a), Fourth report on Andorra, CRI(2012)24.
3. ECRI (2008), Third report on Andorra, CRI(2008)1.
4. ECRI (2003a), Second rapport sur Andorra, CRI(2003)2.
5. ECRI (1999), Report on Andorra, CRI(99)29.
6. ECRI (1996), General Policy Recommendation No. 1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, CRI(96)43.
7. ECRI (1997), General Policy Recommendation No. 2: Specialised bodies to combat racism, xenophobia, antisemitism and intolerance at national level, CRI(97)36.
8. ECRI (1998a), General Policy Recommendation No. 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, CRI(98)29.
9. ECRI (1998b), General Policy Recommendation No. 4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, CRI(98)30.
10. ECRI (2000a), General Policy Recommendation No. 5: Combating intolerance and discrimination against Muslims, CRI(2000)21.
11. ECRI (2000b), General Policy Recommendation No. 6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, CRI(2001)1.
12. ECRI (2003), General Policy Recommendation No. 7: National legislation to combat racism and racial discrimination, CRI(2003)8.
13. ECRI (2004a), General Policy Recommendation No. 8: Combating racism while fighting terrorism, CRI(2004)26.
14. ECRI (2004b), General Policy Recommendation No. 9: The fight against antisemitism, CRI(2004)37.
15. ECRI (2007a), General Policy Recommendation No. 10: Combating racism and racial discrimination in and through school education, CRI(2007)6.
16. ECRI (2007b), General Policy Recommendation No. 11: Combating racism and racial discrimination in policing, CRI(2007)39.
17. ECRI (2009), General Policy Recommendation No. 12: Combating racism and racial discrimination in the field of sport, CRI(2009)5.
18. ECRI (2011), General Policy Recommendation No. 13: Combating anti-Gypsyism and discrimination against Roma, CRI(2011) 37.
19. ECRI (2012b), General Policy Recommendation No. 14: Combating racism and racial discrimination in employment, CRI(2012)48.
20. ECRI (2016a), General Policy Recommendation No. 15: Combating Hate Speech, CRI(2016)15.
21. ECRI (2016b), General Policy Recommendation No. 16: Safeguarding irregularly present migrants from discrimination, CRI(2016)16.

Other sources

22. Council of 'Europe, Committee of Ministers (1997), Recommendation R (97) 20 of the Committee of Ministers on « hate speech ».
23. Council of Europe, Commissioner for Human Rights, Press release following his visit to Andorra on 10-11 May 2016, http://www.coe.int/fr/web/commissioner/-/andorra-sustain-progress-on-children-and-women-s-rights-and-bolster-human-rights-structures.

24. Council of Europe, Secretary General (2015), State of democracy, human rights and the rule of law in Europe.

25. Conseil représentatif des institutions juives de France (CRIF) (2014, mai 22), Grave agression antisémite en Europe, http://www.crif.org/fr/revuedepresse/grave-agression-antis%C3%A9mite-en-andorre/50793.

26. European Court of Justice (2008), Case C-303/ 06, S. Coleman against Attridge Law and Steve Law, Judgment (Grand Chamber).

27. European Network of Equality Bodies (Equinet) (2012), Equality law in practice, Comparative analysis of discrimination cases in Europe.

28. European Union (EU) (1997), Council Directive 97/80/EC of 15 December 1997 on the burden of proof in cases of discrimination based on sex.

29. EU (2000), Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin.

30. EU (2000), Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation.

31. EU, European Commission (2013a), National protection beyond the two EU Anti-discrimination Directives - The grounds of religion and belief, disability, age and sexual orientation beyond employment.

32. EU, European Commission (2013b), Discrimination in Housing.

33. EU, European Commission (2013c), Using EU Indicators of Immigrant Integration.

34. EU, European Commission (2014), Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation of Council Framework Decision 2008/913/JHA on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law, 27.1.2014, COM(2014)27 final.

35. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2012a), Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights.

36. FRA (2012b), Access to justice in cases of discrimination in the EU – Steps to further equality.

37. FRA (2013a), Discrimination and hate crime against Jews in EU Member States: experiences and perceptions of antisemitism.

38. FRA (2013b) Opinion on the Framework Decision on Racism and Xenophobia - with special attention to the rights of victims of crime.

39. FRA (2014a), Antisemitism, Summary overview of the data available in the European Union 2003-2013.

40. FRA (2014b), EU LGBT survey - European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey - Main results.

41. International lesbian, gay, bisexual, trans and intersex association (ILGA)-Europe (2014), Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe 2013.

42. Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) (2012), Ljubljana Guidelines on Integration of Diverse Societies.

43. OSCE/Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) (2013), Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses - Annual Report for 2012.

44. Word Population Review (2015), Andorra.